

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Κ. Σ. ΚΩΝΣΤΑ

ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ

Ἐκ τῶν κατάλοιπα ἑνὸς κληρικοῦ

Στὶς 6 τοῦ περασμένου μηνὸς Αὐγούστου, ὥρα 4 τὸ ἀπόγευμα, μέσα στὸ γενικὸ πένθος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὸν πρόωρο θάνατο τοῦ ἀκήδευτου, ὡς τὴν ἡμέρα ἐκείνη, Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Δωροθέου, ἡ Αἰτωλικὴ Ἐκκλησία μὲ διπλασιασμένο τὸν πόνο τῆς κήδευε ἀπλᾶ καὶ σεμνόπρεπα τὸ σεβάσμιο Ἀρχιμανδρίτη Σωφρόνιον Παπακυριακοῦ στὴν πρωτεύουσά της, τὸ Μεσολόγγι, ὅπου, ἀπόμαχος πιά τοῦ Ἱεροῦ Ἀμβωνος, περνοῦσε τὰ θαλερὰ καὶ γόνιμα γηρατεία του, μακριὰ ἀπὸ κίθε ὑποψία μιᾶς μοιραίας κάποτε φθορᾶς, διαβάζοντας καὶ γράφοντας καὶ ἀναδιφῶντας.

Ὁ συμπτωματικὸς αὐτὸς χαμὸς τοῦ ταπεινοῦ ρασοφόρου μὲ κείνον τοῦ Ἀνωτάτου Προκαθημένου, τὸν συγκεντρώνοντα γύρω του ὅλο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Πανελληνίου Κλήρου καὶ Λαοῦ—ἀφανῆς τοῦτος μπρὸς στὴν αἴγλη τοῦ ἀξιώματος Ἐκείνου—ἦταν πού ἔκαμε νὰ μείνῃ ἄγνωστος καὶ ἀσχολίαστος πλατύτερα ὁ θάνατός του. Καὶ καλύτερα, πού ἡ Θεία Οἰκονομία ὥρισε ἔτσι τὰ πράγματα. Πέρα ἀπὸ τὶς συμβατικότητες καὶ τὶς τυπικότητες τῶν περιστάσεων τὸ Μεσολόγγι, πού ὁ ἀγαθὸς λευίτης τὸ ἀγάπησε καὶ τὸ ἔκαμε δεύτερη πατρίδα του, γιὰ νὰ τοῦ μείνῃ τελικὰ αὐτὸ ἡ μόνη, δίπλα στὴν πρώτη, πατρίδα του, καθὼς καὶ ὅλη ἡ Δυτικὴ Ρούμελη, πού κάθε τόσο εἶχε τὴν τύχη νὰ ἀκούῃ τὸ βροντόφωνο καὶ χαριτωμένο κήρυγμά του κατὰ τὴ μακρότατη θητεία του ὡς Ἱεροκήρυκος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Αἰτωλοακαρνανίας, τὸν τίμησε μὲ μιὰ ἄδολη καὶ ἀπροφάσιστη συρροή, πού τοῦ ἀξίζε.

* *

Εἶχε γεννηθῆ ὁ κατὰ κόσμον Στα-

μάτιος Παπακυριακοῦ στὸ Πασμακτῆ τῆς ἀλυτρωτικῆς ἐπαρχίας τοῦ Αἴμου, ἀπὸ ἱερατικὸ σπίτι καὶ γιὰ ταῦτο ἀπὸ τὰ μικρὰ του χρόνια κι' αὐτὸς εἶχε ἀφιερωθῆ στὴ Θεολογικὴ ἐπιστήμη καὶ στοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν ὑψηλὴ διακονία. Στὶς 24 Σεπτεμβρίου 1904 προχειρίστηκε στὸ Γαρδικάκι τῆς Βορείου Ἡπείρου Ἱεροδιάκονος ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη Λουκᾶ (1899—1909) τὸν ἐκ Μαδύτου, φιλόμουσο καὶ προσιάτη τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, ὅποτε καὶ μετωνομάστηκε Σωφρόνιος, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Γέροντός του. Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1909 τοποθετήθηκε Ἱεροκήρυκας στὴ Μητρόπολη Αἰτωλοακαρνανίας, ὅπου ἐπὶ 43 συναπτὰ χρόνια—ἐκτὸς ἀπὸ δυὸ λιγοχρόνιες διακοπὲς γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ γιὰ λίγο Τοποτηρητῆς τῆς Μητροπόλεως Καλαβρυτῶν τὴ μιὰ Στρατιωτικὸς Ἱερέας καὶ Ἱεροκήρυκας τὴ δεύτερη—δὲν ἄφησε πολιτεία, κωμόπολη, χωριό, συνοικισμό χωρὶς νὰ τὰ ἐπισκεφθῆ ἐπανειλημένα καὶ νὰ τοὺς μεταδώσῃ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ συγγραφικὴ του δραστηριότητα δὲν ἔμενε πίσω. Δυὸ ἐβδομαδιαῖα ἠθικοθησκευτικὰ ἔντυπα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Αἰτωλοακαρνανίας, ὁ «Ποιμὴν ὁ Καλὸς» καὶ ἀργότερα μετωνομασμένος σὲ «Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός», αὐτὸς τὰ διηύθυνε. Ἐταῖρος τῆς «Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας» τῆς Ἀθήνας συχνὰ δημοσίεψε ἄρθρα του τοπικοῦ ἱστορικοῦ περιεχομένου στὸ «Δελτίον» τῆς Ἐταιρείας. Ἐπίσης ἡ «ἐκκλησία» καὶ ἄλλα περιοδικὰ εἶχαν φιλοξενήσει ἐπανειλημμένα ἄρθρα του.

Κατὰ τὴν πενταετῆ θητεία του (1904—1909) στὴ Βόρειο Ἡπειρο δὲν ἦταν ἀφωσιωμένος μονάχα στὰ ἐκκλησιαστικά του καθήκοντα, ἀλλὰ καὶ ἄλλη ἐθνικὴ ἀποστολὴ

τοῦ εἶχε ἀνατεθῆ ἐκεῖ. Αὐτῆς προῖόν εἶναι ἡ ἐκθεση σὲ τύπο ἀπομνημονευμάτων τῆς ὑπηρεσίας του ἐκείνης. Καὶ εἶναι ἡ ἐκθεση αὐτή, πὺ νομιμοποιεῖ τὴ μνημόνευσή της ἀπὸ τῆς κατ' ἐξοχὴν Ἡπειρωτικῆς τοῦτες σελίδες.

Ὡς μιὰ συμβολὴ στὴν ἱστορία τοῦ ἀλυτρώτου ἐθνικοῦ μας βορρᾶ, ἀλλὰ καὶ σὰν πνευματικὸ μνημόσυνο τῆς ἱερῆς μνήμης τοῦ Σωφρονίου Παπακυριακοῦ παραθέτομε αὐτούσια μερικὰ χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα, ἀπὸ τὴν ἐκθεσὴ του ἐκείνη, καθὼς τὰ ἀντιγράψαμε, λίγο πρὶν τὸ θάνατό του, ὅταν ὁ παλιὸς ἐκεῖνος πρεσβύτης μᾶς εἶχε ἐμπστευθῆ προσωρινὰ τὰ δακτυλογραφημένα χερόγραφα του.

α. Προλεγόμενα

Ἀπὸ τὴν ἐκθεσὴ του ἐκείνη, πὺ τὴν ὑπογράφει ὡς «τέως Ἀρχιδιάκονος τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καὶ Χειμάρρας», ἐνδιαφέροντα καὶ κατατοπιστικὰ εἶναι τὰ ἐξῆς προλεγόμενά της:

«Ἀπὸ τῆς 20ης Ἰουλίου 1904 μέχρι τῆς 31ης Αὐγούστου 1909 διατελέσας ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καὶ Χειμάρρας κυροῦ Λουκᾶ Ἀρχιδιάκονος καὶ Ἐπόπτης τῶν Ἐκκλησιῶν, Μονῶν καὶ Σχολείων τῆς ἐν λόγῳ Μητροπόλεως, καθηκόντως περιηγήθην τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ταύτης πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἀνατεθείσης μοι διακονίας. Πολλὰ εἶδον, πολλὰ ἐμελέτησα καὶ πολλὰ ἐξετέλεσα. Ἡ ἑλληνικὴ αὐτὴ Μητρόπολις μετὰ τῆς ὡσαύτως ἑλληνικῆς Μητροπόλεως Κορυτσᾶς καὶ Σελασφόρου ἀποτελοῦσι τὴν λεγομένην Βόρειον Ἡπειρον, ἐφ' ἧς ἡ Ἑλλάς ἔχει διεκδικήσεις δικαιοτάτας. Διότι, οὐ μόνον ὁ χριστιανικὸς Ἑλληνισμὸς εἶναι πολυπληθέστερος τοῦ Τουρκαλβανικοῦ, ἀλλὰ καὶ πολὺ ὑπέρτερος ὡς πρὸς τὴν μόρφωσιν, τὴν εὐγένειαν, τὸ ἦθος, τὴν φιλοπατρίαν καὶ ἐν γένει τὸν πολιτισμόν. Ὁ Ἕλλην ἀγρότης πτωχός, ἀλλ' ἐργατικός, φιλόμουσος, φιλόξενος, εὐσεβής, ἐνάρετος εἶναι ἀνώτερος τοῦ Μπέη καὶ τοῦ Ἀγᾶ. Ἀποδημεῖ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ δὲν λησμονεῖ τὴν γενέτειράν του, οὐχὶ σπανίως τὰς διὰ τοῦ ἰδρωτός του κτηθείσας οἰκονομίας του διατίθησι διὰ τὰς ἀνάγκας

τῆς μεγάλης πατρίδος (Ἀρσάκης, Ζάππος, Μπάγκας). Ὁ Τουρκαλβανὸς περιορίζεται μόνον ἐντὸς τοῦ χθαμαλοῦ ὑλικοῦ ἐπιπέδου ραστώνης καὶ τῆς εὐζωΐας.

«Τὰς ἐπὶ πενταετίαν παρατηρήσεις μου καὶ μελέτας μου τώρα, ὅτε εὐρίσκομαι περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ βίου μου, ἀπεφάσισα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σημειώσεών μου νὰ ταξινομήσω καὶ γραπτῶς νὰ διατυπώσω ὑπὸ τὸν τίτλον «Βορειοηπειρωτικὰ Ἀπομνημονεύματα». Καὶ πρῶτον ὑπὸ τὰ στοιχεῖα Α' καὶ Β'. ἐκτίθημι τὰ ἀπὸ 20ης Ἰουλίου 1904—31 Αὐγούστου 1905 ὅσα εἶδον, ἀντελήφθην καὶ ἐμελέτησα, ἐπιφυλασσόμενος, ὅπως σὺν τῷ χρόνῳ προβῶ εἰς τὴν γραπτὴν διατύπωσιν τῶν γεγονότων καὶ τῶν ἐπιλοίπων ἐτῶν (1 Σεπτεμβρίου 1905—31 Αὐγούστου 1909), διὰ νὰ συμπληρωθῆ τὸ ὅλον ἔργον περὶ τῆς Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καὶ Χειμάρρας».

β. Χριστιανικὰ Μνημεῖα Βορ. Ἡπείρου

Ὁ ζῆλος τοῦ Παπακυριακοῦ γιὰ τὰ χριστιανικὰ μνημεῖα τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, πὺ τὸν ἔκαμε νὰ γεμίση τὰ δυὸ περιοδικά, πὺ προαναφέραμε, μὲ πλεῖστα ἱστορικοαρχαιολογικὰ γι' αὐτὰ σημειώματά του, ἐξ ἴσου θερμὸς εἶχε ἐκδηλωθῆ, πολὺ πρὶν, καὶ στὰ ἀνάλογα μνημεῖα τῆς Βορείου Ἡπείρου, ἡ ὁποία, καθὼς στὰ ἀρχαῖα χρόνια εἶχε τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν τοῦ Διὸς (Δωδωναίου καὶ Χαονίου), τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ Ποσειδῶνος, ἔτσι ἀργότερα ἀσπάστηκε τὸ χριστιανισμόν καὶ δὲν ἔπαυσε νὰ ἰδρῦν Ναοὺς καὶ σ' αὐτοὺς ἀκόμα τοὺς ζοφερώτερους χρόνους τοῦ 18ου αἰῶνα. Ἔτσι καὶ γιὰ τὰ χριστιανικὰ μνημεῖα τὰ σχετικὰ σημειώματά του μέσα στὰ «Βορειοηπειρωτικὰ Ἀπομνημονεύματα» μποροῦν νὰ ἀποτελέσουν ἰδιαιτέρο κεφάλαιο μὲ τίτλο: Χριστιανικὰ Μνημεῖα τῆς Βορείου Ἡπείρου. Ἴδου πιστὰ τὰ σημειώματα αὐτά:

1. «Ἐνοριακὴ Μονὴ Σωτῆρος Χριστοῦ τοῦ Νοκόβου, Δρένοβα ἐπιλεγόμενη. Ρυθμὸς τοῦ Ναοῦ Βυζαντινὸς μετὰ θόλου. Ἐπιγραφὴ ἰδρυτικὴ ἡ ἐξῆς:

«Οὗτος ὁ πάνσεπτος καὶ θεῖος Ναὸς ὁ ἧς ὄνομα τιμώμενος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνηγέρθη ἐκ βάρρων καὶ ἀνιστόρισεν αὐτὸν καὶ

ἐκαλλώπισεν αὐτὸν ΑΟΚ†ΑΘΥ ὡς καθο-
ρᾶται, διὰ συνδρομῆς, κόπου τε καὶ ἐξό-
δου τοῦ τιμιωτάτου κὺρ Πέτρου καὶ Τέτος,
κὺρ Σάββα Τόσκα, κὺρ Τέφα Τόσκα, Βε-
νιαμὶν Ἱερομονάχου καὶ Γεωργίου ἐπὶ ἔ-
τους ΑΧΞΣΤ («1666»).

2. Μονὴ Ὑψηλῆς Πέτρας Τσέπου. Εὐ-
ρηται ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:

«Ἀνεκαινίσθη ὁ θεῖος οὗτος Ναός. Ἦ-
το Δεσπότης Γαβριήλ. Βοηθοὶ καὶ συνορι-
ται Χουμελίτσα, Μασχολόρα, Μουναστήρι,
Ρουφέφ(ια), Γαρδίκι. 1799».

3. «Ναὸς Ἀγίων Μαρτύρων Μηνᾶ,
Βίκτωρος καὶ Βικεντίου τῆς Τρανουσίστης.
Μικρὸς μὲ εἰκόνας ἀρχαιοτάτας. Ἐντὸς τοῦ
ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου καὶ διὰ συμπεπλε-
γμένων γραμμάτων ἀναγιγνώσκεται ἡ ἐξῆς
ἐφ' ὑγρῶ ἐπιγραφή:

«Ἀνεκαινίσθη καὶ ἱστορήθη ὁ θεῖος
καὶ πάνσεπτος Ναὸς τῶν Ἀγίων Μαρτύρων
Μηνᾶ, Βίκτωρος καὶ Βικεντίου ἐν ἡμέραις
τοῦ Θεοφιλεστάτου κυροῦ Ματθαίου Ἐπι-
σκόπου Δρυϊνουπόλεως καὶ Ἀργυροκά-
στρου καὶ ὁ ἐφημέριος αὐτῆς Μονῆς Παπᾶ
Σάβος, υἱὸς Βέσου, καὶ κτήτορας τῆς αὐτῆς
Μονῆς. Διὰ συνδρομῆς, κόπου καὶ ἐξόδων
τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων Τρανουσίστας
ἐπὶ ἔτους ΖΡΚΕ (7125—5508=1617)† Ἰν-
δικτιῶνος 15 † Ἡλίου κύκλοι 15 † Σελήνης
κύκλοι † Ἱστορήθη διὰ χειρὸς ἐμοῦ Ἀλη-
βιζίου Φωκᾶ ἐκ νήσου Κε(φαλληνίας)».

Κατὰ τοὺς ἀρχαιολόγουντας ἡ Τρανου-
σίστα εἶναι τὸ ἀρχαῖον Τ ρ ᾶ ν ο ν.

4. «Ναὸς τῆς Θεοτόκου—Σαρακινί-
στης. Ρυθμὸς βυζαντινός. Ἐφ' ὑγρῶ διὰ
χρωστῆρος ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:»

«Ἀνιστορήθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος
Ναὸς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ Ἀει-
παρθένου Μαρίας ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ θεο-
φιλεστάτου Ἐπισκόπου ἡμῶν κυροῦ Ματ-
θαίου Δρυϊνουπόλεως καὶ Ἀργυροκάστρου
διὰ συνδρομῆς, κόπου καὶ ἐξόδων τῶν εὐ-
γενεστάτων Σαρακινίστης καὶ ἐφημέριος τῆς
αὐτῆς Μονῆς Παπᾶ Στάθιος καὶ Μέγας
Ἐξαρχος υἱὸς τοῦ Παπᾶ Δαμασκηνοῦ καὶ
μάστορας, πὺ τὴν ἔκτισε, Νικόλαος τοῦ
Βελόνη ἐπὶ ἔτους ΖΡΚΑ † αχιγ (=1613)
† Ἰνδικτιῶνος ιδ' (=14). Ἀνιστορήθη διὰ
χειρὸς Ἀληβιζίου Φωκᾶ ἐκ νήσου Κεφα-
ληνίας».

5. Ἅγιος Νικόλας—Σαρακινίστης. Ρυ-
θμοῦ βυζαντινοῦ.

α) Ἐφ' ὑγρῶ διὰ χρωστῆρος ἀπαντᾶ ἡ ἐ-
πιγραφή:

«Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἀνιστορήθη
ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος Ναὸς τοῦ ἐν Ἀγίοις
Πατρὸς ἡμῶν Νικολάου τοῦ Θαυματουργοῦ
διὰ συνδρομῆς κόπου τε καὶ ἐξόδου
τῶν τιμιωτάτων ἱερεῖς τε καὶ γέροντες Σα-
ρακινίστης διὰ ψυχικὴν σωτηρίαν, ἀρχιε-
ρατεύοντος δὲ τοῦ θεοφιλεστάτου Ἐπισκό-
που Δρυϊνουπόλεως κυροῦ Καλλίστου, ὑπὸ
χειρὸς Μιχαὴλ Ζωγράφου, μεγάλου υἱοῦ
τοῦ Κωνσταντίνου Νικολοῦ, χώρα Λινο-
τόπι, ἐπὶ ἔτους ΖΡΚΗ» (7128—5508=
1620).

β) Ἐν τῷ νάρθηκι τῆς αὐτῆς ἐκκλησί-
ας ἀναγιγνώσκεται ἡ ἐξῆς ἑτέρα ἐπιγραφή:

«Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Εὐστα-
θίου ἱερέως σὺν τῆς συμβίας αὐτοῦ Μέλου
καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μπίρου Ἱερέως σὺν
τῆς συμβίας αὐτοῦ Ἀλεξάνδρας καὶ τῶν
τέκνων αὐτῶν. Ἀμήν. Ἐπὶ ἔτους ΑΧΚΕ
(=1625) † μηνὶ Σεπτεμβρίου ζ (=7)»

6. «Μονὴ Προφήτου Ἡλιοῦ—Ναγο-
πούλων. Ρυθμοῦ βυζαντινοῦ.

α) Διὰ χρωστῆρος ἐφ' ὑγρῶ ἐντὸς τοῦ
Ναοῦ ἡ ἐπιγραφή:

«† Ἀνιστορήθη ὁ θεῖος Ναὸς καὶ πάν-
σεπτος τοῦ Ἀγίου Ἐνδόξου Προφήτου
Ἡλιοῦ τοῦ Θεοσβίτου κόπου τε καὶ μό-
χθου καὶ ἐξόδου τοῦ ὀσιωτάτου κυρίου Ἰ-
ωακείμ καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοὶ Γρηγορί-
ου, Καλλίστου τῶν Ἱερομονάχων, καὶ συν-
δρομῆς εὐγενέστατοι ἀρχοντες κύριοι Γρη-
γόριος τοῦ Νάνη, Ἰω. Δράγας ἐκ χωρίου
Σαρακινίστης· καὶ ἱστορήθη διὰ χειρὸς ἐ-
μοῦ Κωνσταντίνου, υἱοῦ Μιχαὴλ ἐκ χωρί-
ου Λινοτοπίου καὶ μαθητοῦ αὐτοῦ Νικο-
λάου. Ἐτελειώθη ἐν μηνὶ Ἰουνίου 19. Ἀ-
πὸ χ(ριστο)ῦ ΑΧΛΓ, ἀπὸ Ἀδάμ ΖΡΞΑ»
(7161—5508=1653).

β) Ἐν τῷ νάρθηκι τῆς ἰδίας ἐκκλησί-
ας ἄλλη ἐπιγραφή ἀναγράφει τὰ ἐξῆς:

«Οὗτος ὁ Θεῖος καὶ πάνσεπτος Ναὸς
ὑπάρχει τοῦ Ἀγίου Ἐνδόξου Προφήτου
Ἡλιοῦ τοῦ Θεοσβίτου. Ἀνηγέρθη καὶ οἰ-
κοδομήθη ἐκ βάθρων διὰ συνδρομῆς, κό-
που τε καὶ ἐξόδου τῶν ἐν Ἱερομονάχοις
Νεκταρίου καὶ Ἰωακείμ ἐπὶ ἔτους ΑΧΚΔ

(=1624). Μετά δὲ τὸ ΑΧΟΒ (=1672) ἔ-
τος εὐτρεπίσθη καὶ ἔκαλλωπίσθη ὑπὸ τοῦ
τιμιωτάτου ἀρχοντος Κύργκου..... καὶ ὁ
πατὴρ αὐτοῦ Κυριάκης καὶ ἡ συμβία αὐ-
τοῦ Ἀρχόντω διὰ ψυχικὴν αὐτῶν σωτηρί-
αν, καὶ ἡγουμενεύοντος τοῦ ὀσιωτάτου
Γρηγορίου Ἱερομονάχου, ἀρχιερατεύοντος
δὲ τοῦ Ἐπισκόπου κυρίου κυρίου Καλλι-
νίκου, τοῦ πρώην Ἰωαννίνων. Διὰ χειρὸς
τῶν ἀδελφῶν Δημητρίου καὶ Γεωργίου, ἐν
μηνὶ Μαΐου 14. Ἐπὶ ἔτους 1671».

7. «Ναὸς Ἀγίας Παρασκευῆς—Σούχας.
Ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῆς θύρας τοῦ νάρ-
θηκος εἶναι ἐντετειχισμένη ἐπιτύμβιος μαρ-
μαρίνη πλάξ, φέρουσα τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:
*«Λυσίμαχε Φιλίππου, Ἄνδρων Λυσιῆνος
Πράϊνε Σωσιρίωνος, Φιλίστα Σωσιρίων
χαίρειτε».*

8. «Ναὸς Γενεσίου τῆς Θεοτόκου—Ἄ-
νω Λαμπόβου. Ἐπὶ τοῦ μέσου θόλου, κύ-
κλω τοῦ Παντοκράτορος, ἡ ἐξῆς δυσνόη-
τος καὶ δυσανάγνωστος διὰ χρωστῆρος ἐφ'
ὕγρῳ ἐπιγραφὴ»:

«Ἐτος ςςΑ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγά-
λου Βασιλέως... ὑπὸ συνδρομῆς ἐπιτρόλου
Κωνσταντίνου τῆς χώρας ταύτης ἐκτίσθη ὁ
πάνσεπτος καὶ Θεῖος ναός»

Ἡ οἰκοδομὴ ἀρχαιοτάτη καὶ ἀντερίδες
ὑποβαστάζουν αὐτήν. Ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ
τοίχου τοῦ Βήματος, ἐξωτερικῶς, φέρεται
ἡ χρονολογία: 1776».

9. Ναὸς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου=
Βλαχογορατζῆ. Ἐξ αὐτοῦ ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ:
«Ἀνεκαινίσθη καὶ ἐσιήθη τῷ ΑΧΚΒ
(=1622) καὶ ἀνιστορήθη διὰ χειρὸς Ἀλη-
βιζίου Φωκᾶ ἐκ νήσου Κεφαλληνίας κατὰ
μῆνα Νοέμβριον».

Αἱ εἰκόνες φέρουσι χρονολογίαν ΑΧΙΒ
(=1612) καὶ ΑΧΙΓ (=1613)

10. «Ναὸς Ταξιαρχῶν—Ἄνω Ἐπισκο-
πῆς. Σώζεται καὶ ἐν αὐτῷ ἡ ἐπιγραφὴ:

«Ἀνεθεμελιώθη καὶ ἱστορήθη ὁ θεῖος
καὶ πάνσεπτος Ναὸς οὗτος τῶν Παμμεγί-
στων Ταξιαρχῶν Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ διὰ
συνδρομῆς, κόπου καὶ ἐξόδου κυρίων ἀρ-
χόντων Ποχταχίας Ἐπάνω Μέγγουλη. Μὴν
Ἰουλίου ΚΔ (=24), ἐπὶ ἔτους ΖΡΙΔ», ἡ-
τοι 7114 ἀπὸ κτίσεως κόσμου, 1606 ἀπὸ
Χριστοῦ».

11. «Μονὴ Γεννήσεως Θεοτόκου—Ζω-

ναρίων. Κτιτορικὴ ἐπιγραφὴ αὐτῆς ἡ κά-
τωθι:

«ΕΤΟΝ	1761
ΑΡΧΗΣ	ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ
ΕΘΕΜΕΛΙ	ΩΘΗ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 10
ΔΙΑ ΣΥΝΔ	ΡΟΜΗΣ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΚΥΡ
	ΗΘΑΝΟΥ»

12. «Μονὴ Ἀγίας Τριάδος—Πέπελης.
Ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου διὰ χρωστῆρος
γέγραπται ἡ ἐξῆς διὰ τετραγώνου γραφῆς
ἐπιγραφὴ»:

«Ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστορήθη ὁ θεῖος
καὶ πάνσεπτος Ναὸς τῆς Ἀγίας Ὁμοουσίου
καὶ Ζωοποιῦ Τριάδος δι' ἐξόδου καὶ μόχ-
θου τοῦ πανοσιωτάτου Ἱερομονάχου Φι-
λοθέου καὶ ἀρχιερατεύοντος Μητροφάνους
Ἐπισκόπου Δρυϊνουπόλεως, ἔτους, αψνδ'
(=1754), διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ καὶ
ἁμαρτωλοῦ Ἀδαμάντη, χωρίον Θεοτόκου,
ἀπὸ Κοῦτσι».

Ἐπαινεῖται πολὺ ὁ ἀποθανὼν Ἡγού-
μενος κτίτωρ τῆς Μονῆς. Δι' ὁ παραπλεύ-
ρος τῆς ἄνω ἐπιγραφῆς ἐγράφη ἐφ' ὕγρῳ
ἡ προσωπογραφία τοῦ ἱδρυτοῦ της μετὰ τῆς
ἐπιγραφῆς: «Φιλόθεος, Ἡγούμενος τῆς μο-
νῆς ταύτης».

13. «Κοίμησις Θεοτόκου—Ζερβατίου.
Ἐξωθι τοῦ Ναοῦ ἐπὶ τοῦ τοίχου καὶ ἐπὶ
πλακὸς γέγραπται:

«Ι	Χ
ΜΥ	ΘΥ
ΕΤΟ	ΖηΔ [=7094—5508=1586].
ΚΑΔ	ΔΙΣΤΟΥ
ΜΟΝ	ΑΧΟΥ.»

γ. Πάτερ—Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός.

Τὰ ὅσα ἄκουγε στὶς περιοδεῖες τοῦ ὁ
Σωφρόνιος Παπακυριακοῦ, τὰ ὅσα ἔβλεπε
καὶ διαπίστωνε ὁ ἴδιος γιὰ τὸ πέρασμα ἀ-
πὸ τὰ ἴδια ἐκεῖνα μέρη, πὺν κι' αὐτὸς τότε
πατοῦσε, γιὰ τὸ μεγάλο ἐργάτη τῆς ἐθνικο-
θρησκευτικῆς ἀναγέννησής μας Κοσμᾶ τοῦ
Αἰτωλοῦ, δὲν ἦταν δυνατόν νὰ μὴ μαγέ-
ψουν τὴ φλογερὴ καὶ δραστήρια ἰδιοσυγ-
κрасία του. Καθὼς μάλιστα μετὰ τὴ Βό-
ρειο Ἡπειρο ἐγκαταστάθηκε στὴν Αἰτωλία
—σὲ δυὸ δηλαδὴ περιοχές, πὺν κατ' ἐξοχὴν
γεμίζουν ἀπὸ τὴν ἀνάμνηση τῆς πλούσιας

σ' αὐτὲς δράσης τοῦ Αἰτωλοῦ ἀναγεννητοῦ —εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπαληθέψῃ ἐπὶ τόπου τὰ αὐθεντικὰ στοιχεῖα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου Ἐκείνου καὶ τὸν καρπὸ τῶν ἐρευνῶν του νὰ μᾶς τὸν δώσῃ σὲ δυὸ βιβλία μέσα στὸν ἴδιο χρόνο. Τὸ πρῶτο: «Διδαχαί, Ἐπιστολαί, Μαρτύριον Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ». Ἀθῆναι 1953, εἶναι ἡ πληρέστετη ἔκδοσις τῆς φωνῆς τοῦ Μεγάλου Διδάχου, καθὼς αὐτὴ διασώθηκε ἀπὸ γνήσια χειρόγραφα μαθητῶν καὶ πιστῶν ἀκολουθῶν τοῦ Κοσμᾶ. Τὸ δεύτερο: «Συμβολὴ εἰς τὸν βίον Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ», Ἀθῆναι 1953, δίνει ἐπακριβεῖς βιογραφικὰς πληροφορίας γιὰ τὸν Κοσμᾶ καὶ ξεδιπλώνονται πολλὰς πτυχὲς καὶ διορθώνονται πολλὰς παρανοήσεις, τόσο δικαιολογημέναι, ἄλλωστε, στὴν ἐρευνα μιᾶς τόσο σκοτεινῆς ἐθνικῆς περιόδου, ὅπως εἶναι ὁ 18ος αἰώνας.

Ἦταν, λοιπόν, ἐπόμενο, καὶ στὰ «Ἀπομνημονεύματα» ἐνὸς μαρκυνοῦ συνεχιστοῦ τοῦ ἔργου Ἐκείνου, νὰ μὴ λείψουν παράγραφοι καὶ γιὰ τὸν Πάτερ—Κοσμᾶ, πού μὲ τὸ αἷμα του ἐνέγραψε μιὰ ἀκόμα ὑποθήκη, τόσο ἱερή, στὰ ἅγια ἐκεῖνα χῶματα. Διαβάζομε λοιπόν.

1. «Χωρία Χειμάρρας. Ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ἐπανειλημμένως ἐπισκέφθη τὰ χωρία τῆς Χειμάρρας καὶ ἐδίδαξεν ἐμμονὴν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ὅπως ἦτο δυνατόν ἵδρυσεν καὶ σχολεῖα».

2. «Χειμάρρα. Μικρὰ εἶναι ἡ ὑπάρχουσα ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ».

3. «Βοῦνος. Ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος ἱδρύθη τῷ 1778, ἐν τῷ τόπῳ ἐνθα ἐδίδαξεν ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, διὰ τῆς ράβδου του διαχαράξας τὸ μῆκος καὶ πλάτος τοῦ Ναοῦ καὶ ὑποσχεθεῖς νὰ ἀποστείλῃ τὴν ἀπαιτηθησομένην ξυλείαν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ξυλεία ἐχρόνιζε νὰ ἔλθῃ οἱ Χριστιανοὶ τοῦ Βούνου ἀπέστειλαν πρὸς τὸν Κοσμᾶν

πρεσβείαν, ἣτις συναντήσασα τοῦτον κατὰ τὰ μέρη τοῦ Αὐλώνος ὑπέμνησεν αὐτῷ τὴν ὑποσχεθεῖσαν ξυλείαν. Ὁ δὲ εἶπεν: «Ἐπάγετε εἰς Βοῦνον καὶ θὰ εὔρητε τὴν ξυλείαν». Καὶ ἡ πρεσβεία, ἐπιστρέψασα εἰς Βοῦνον, εἶδε τοὺς κατοίκους ἐκφορτώνοντας ἐκ τῶν πλοίων τὴν ξυλείαν!»

4. «Σενίστα. Ἐν αὐτῇ ἵδρυσεν σχολεῖον καὶ τὴν ἰδρυτικὴν περὶ αὐτοῦ ἐπιστολήντου εἶδον ἐν Βούνω—Χειμάρρας ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἁρχ. Βασιλείου».

5. Δέλβινον. Ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Ἰωαννικίου (1760—1795) ἐπισκέφθη τῷ 1775 τὸ Δέλβινον ὁ Κοσμᾶς».

6. «Ἀργυρόκαστρον. Ὁ Κοσμᾶς ἐδίδαξεν ἐν Ἀργυροκάστρῳ ἔξωθι τῆς πόλεως, παρὰ τὰ βυρσοδεψεῖα τῶν ἀδελφῶν Φεῖδη. Εἰς τὸ κήρυγμά του συνεκεντρώθη πολὺς λαός, τὸσον ἐκ τῆς πόλεως, ὅσον καὶ ἐκ τῶν χωρίων. Ὁ Ἐπίσκοπος ὅμως Δοσίθεος, καίτοι εὐπαίδευτος, δὲν προσῆλθεν, ἄγνωστον διὰ ποίους λόγους. Οἱ Μητροπολίται καὶ Ἐπίσκοποι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐμποδίσουν τὸν Κοσμᾶν ἀπὸ τοῦ κηρύγματος, διότι εἶχεν ἄδειαν τῶν Πατριαρχείων».

7. «Δρυμάδες. Ὑπάρχει Ναῖσκη, τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, ἐν τῷ τόπῳ, ἐνθα ἐδίδαξεν οὗτος».

* *

Ὁ αν συνθῆκες εὐνοϊκὰς ἐπιτρέψουν νὰ ἰδοῦν τὸ φῶς ὀλόκληρα τὰ «Βορειοηπειρωτικὰ Ἀπομνημονεύματα» τοῦ Σωφρόνιου Παπακυριακοῦ, δὲν θὰ εἶναι μόνοι οἱ ἀπόγονοι τῶν «Ἐλευθέρων Πολιορκημένων», πού θὰ τὸν ἀναθυμοῦνται μὲ συγκινητικὴ ἀνάμνησις καὶ εὐλάβεια. Μαζί τους θὰ εἶναι καὶ οἱ Βορειοηπειρωτῆς ἀδελφοί μας γιὰ ὅσα «πολλὰ ἐξετέλεσε» στὴ μαρτυρικὴ τους χώρα ὁ ἀλησμόνητός μας παπᾶ—Σωφρόνιος, ἕνας ἐπίσης ἀλύτρωτος κληρικός!

